

'Hollandse Boeren' op het hoogveld van Transvaal: Broeders of loeders?

*Een krantenonderzoek naar de Nederlandse reacties op de Afrikaner
overwinning tijdens en na de Eerste Boerenoorlog (1880-1881)*

Door: Bart Peters – S4212118

Docent: Dr. Harm Kaal

Datum: 21-7-2016¹

¹ Illustratie voorblad: Bruce Berry, 'Transvaal (South Africa): Zuid Afrikaansche Republiek', *CRWFlags*, 1999
<<http://www.crwflags.com/fotw/images/z/za-trans.gif>> [geraadpleegd op 14 april 2016].

Inhoudsopgave	blz.
1. Inleiding en status quaestionis	3
2. Hoofdstuk 1: De periode vóór de Eerste Boerenoorlog. Nederlandse (des)interesse?	6
3. Hoofdstuk 2: De Nederlandse persreactie op de Eerste Boerenoorlog	11
4. Conclusie	21
5. Bibliografie	23

1. Inleiding & Status quaestionis

Aan het eind van de negentiende eeuw kende de band tussen Nederland en de Afrikaner Boeren zijn hoogtepunt. Toen vonden namelijk twee Boerenoorlogen plaats waarin de Afrikaner republieken het opnamen tegen het Britse koloniale rijk. Deze Boerenrepublieken waren ontstaan nadat er een groot aantal Boeren weggetrokken waren uit de Brits geworden Kaapkolonie. De Britten hadden deze kolonie in 1806 overgenomen van Nederland. Veel Boeren waren ontevreden onder het Britse gezag en vertrokken tijdens de Grote Trek naar het binnenland van Zuid-Afrika. Volgens Casper Labuschagne, hoogleraar aan de rijksuniversiteit Groningen, was de voornaamste oorzaak van deze massale immigratie de Britse afschaffing van de slavernij in 1834. Vele Boeren hielden namelijk slaven om hun boerderij draaiende te houden.² Na veel omzwervingen werden in 1852 en 1854 respectievelijk de Zuid-Afrikaansche Republiek, ook wel bekend als Transvaal, en de Republiek Oranje Vrijstaat gesticht.

De verhouding tussen beide Boerenrepublieken en de Britse Kaapkolonie zou altijd gespannen blijven. In 1877 annexeerden de Britten dan ook de republiek Transvaal en dit leidde in 1880 tot een opstand van de Transvaler Boeren. De Afrikaners vochten om hun onafhankelijkheid terug te winnen en zij slaagden hierin in 1881. Deze onafhankelijkheid zou uiteindelijk niet standhouden omdat in de Tweede Boerenoorlog, die duurde van 1899 tot 1902, de beide republieken definitief hun onafhankelijkheid verloren en opgenomen werden in het Britse koloniale rijk.

Hoe hebben deze oorlogen geleid tot een grotere betrokkenheid van Nederland met de Afrikaners? In 2012 schreef Martin Bossenbroek, historicus aan de universiteit van Utrecht, het boek *De Boerenoorlog* waarin hij de rol van Nederland in de Tweede Boerenoorlog beschrijft. In dit boek stelt Bossenbroek dat de Eerste Boerenoorlog heeft geleid tot een omslag in het Nederlandse denkbeeld over de Boeren. Dit kwam door het feit dat de Afrikaner overwinning in de Eerste Boerenoorlog als een complete verrassing kwam: 'Plotseling werden zij [de Boeren] ontdekt als loten aan dezelfde Nederlandse stam, die het aloude Geuzenbloed in de aderen hadden stromen. Als verloren zonen werden ze in de armen genomen.' Vóór de Eerste Boerenoorlog was er namelijk nauwelijks Nederlandse aandacht voor de ouderwetse Boeren die er een primitieve levensstijl op nahielden, aldus Bossenbroek. In de rest van het boek komt de Eerste Boerenoorlog echter nauwelijks aan bod. Dit is opmerkelijk omdat Bossenbroek het conflict wel als katalysator zag voor de Nederlandse inmenging in de Tweede Boerenoorlog.³

In 2010 promoveerde Vincent Kuitenbrouwer aan de Universiteit van Amsterdam op het proefschrift: *A War of Words: Dutch pro-Boer propaganda and the South African War (1899-1902)*. In dit werk, waarin hij de Nederlandse mediareacties op de Tweede Boerenoorlog onderzocht, staat eveneens de Tweede Boerenoorlog centraal. Kuitenbrouwer stelt echter, net als Bossenbroek, dat de Eerste Boerenoorlog ertoe had geleid dat er in Nederland meer waardering ontstond voor de Boeren in de Oranje-Vrijstaat en Transvaal. Vóór deze oorlog was er nauwelijks Nederlandse aandacht voor de Afrikaners. Ook Kuitenbrouwer hecht enige belang aan het eerste Boerenconflict.⁴ We zien dat in de recent verschenen wetenschappelijke literatuur de Tweede Boerenoorlog centraal staat:

² Casper Labuschagne, *Beyers naudé en het verzet tegen de apartheid. Achtergrondinformatie van een medestrijder van het eerste uur* (Groningen, 2011) 5.

³ Martin Bossenbroek, *De Boerenoorlog* (Amsterdam, 2012) 13.

⁴ Vincent Kuitenbrouwer, *War of words. Dutch pro-Boer Propaganda and the South African War (1899-1902)* (Amsterdam, 2010) 11.

Bossenbroek analyseert de Nederlandse inbreng in deze oorlog en Kuitenbrouwer behandelt specifiek de Nederlandse uitingen in de media tijdens het conflict.

In 2005 verscheen echter een van de weinige boeken over de Eerste Boerenoorlog genaamd: *The Transvaal Rebellion: The First Boer War, 1880-1881*. Dit boek is geschreven door John Laband, militair historicus aan de Canadese Wilfried Laurier universiteit. Dit is tevens sinds 1972, toen het boek *The First Boer War* van Joseph Lehman uitkwam, het eerste boek dat specifiek gaat over de Eerste Boerenoorlog en dit toont dus nogmaals aan dat er maar weinig over deze oorlog geschreven is. Dit boek richt zich echter vooral op de militaire geschiedenis van het conflict en Laband geeft dit zelf ook aan: '*In the war of 1880-1881 mounted irregulars of the white settler society of the Transvaal were pitted against professional British soldiers (...) these divergencies will be explored throughout this book.*'⁵ Dit boek is dus nog steeds zeer beperkt in de behandeling van de impact die de Eerste Boerenoorlog had op onder andere de veranderde Nederlandse waardering voor de Afrikaners door de focus op de militaire operaties.

Over de periode vóór de Eerste Boerenoorlog is nog minder geschreven. Het in 1986 uitgekomen boek *Nederlanders en de Afrikaners: Adhesie en Adversie* van professor Gerrit Schutte is een van de weinige publicaties die dieper ingaat op deze periode.⁶ De leeftijd van dit boek, dat zich specifiek richt op Afrikaner-Nederlandse betrekkingen, rechtvaardigt echter een nieuwe blik op deze periode. In 2015 schreef historicus Bart de Graaff het artikel *Onbeantwoorde liefde: Nederlandse betweters en Afrikaner Boeren*. De Graaff, die het ook specifiek heeft over Afrikaner-Nederlandse betrekkingen, behandelt deze periode ook slechts zeer beknopt. In dit artikel wordt een overzicht gegeven van de Afrikaner-Nederlandse betrekkingen. Hij stelt eveneens dat Nederlanders pas sinds de Eerste Boerenoorlog bewondering kregen voor de Afrikaners.⁷ Bovendien ligt de focus van het betoog van De Graaff op de twintigste eeuw.

Omdat over de Tweede Boerenoorlog veel meer literatuur beschikbaar is zal deze scriptie zich focussen op de Eerste Boerenoorlog en de decennia daarvoor. Bovendien is het voorgaande beschreven onderzoek van Laband vooral gericht op de militaire betekenis van de Eerste Boerenoorlog. Daarom is extra onderzoek nodig om een beter begrip te krijgen van de niet-militaire betekenis die de oorlog heeft gehad. Bossenbroek, Kuitenbrouwer en De Graaff geven namelijk aan dat de Eerste Boerenoorlog tot een omslag heeft geleid in de Nederlandse beeldvorming over de Afrikaner Boeren en op deze omslag zal de scriptie zich gaan richten. Zo stelt Kuitenbrouwer dat in 1881 na de Slag bij Majuba, de beslissende slag in de Eerste Boerenoorlog, het aantal Nederlandse krantenartikelen exponentieel was toegenomen. Hij geeft daarnaast aan dat historici de pers in Nederland over het hoofd hebben gezien.⁸ Door middel van een krantenonderzoek, naar de Nederlandse reacties in de pers, zal deze scriptie dus een aanvulling zijn op de historiografie. Bij dit onderzoek zal de volgende hoofdvraag gehanteerd worden: In hoeverre heeft de Eerste Boerenoorlog een omslag in de Nederlandse opvatting van de Afrikaners veroorzaakt in contemporaine Nederlandse kranten en andere geschreven werken van belanghebbenden, vergeleken met de periode vóór de oorlog?

Ten eerste wil ik een beeld van Nederlanders over de Boeren van vóór de Eerste Boerenoorlog schetsen. Hiermee wil ik vaststellen of er daadwerkelijk zo weinig aandacht was voor

⁵ John Laband, *The Transvaal Rebellion: the first Boer War, 1880-1881*. (New York, 2005) 3.

⁶ G.J. Schutte, *Nederland en de Afrikaners: adhesie en aversie* (Franeker, 1986) 13.

⁷ Bart De Graaff, 'Onbeantwoorde liefde: Nederlandse betweters en Afrikaner Boeren', *Groniek: Historisch Tijdschrift* (2015) 277–288 (279).

⁸ Kuitenbrouwer, *War of words. Dutch Pro-Boer Propaganda and the South African War (1899-1902)* 26, 32.

de Afrikaner Boeren zoals Bossenbroek en Kuitenbrouwer stellen of dat er enige nuancering nodig is. In dit hoofdstuk zullen een aantal reisverslagen van Nederlanders, die in de Transvaal geweest waren, worden beschreven. Verder bronnenmateriaal is er namelijk niet. Schutte geeft in zijn werk aan dat er voor 1850 gemiddeld slechts minder dan één keer per jaar een publicatie verscheen. Daarna bleef het gemiddelde steken rond twee publicaties per jaar.⁹

De logische vervolgstap is om de Nederlandse reacties in de kranten tijdens en ná de Eerste Boerenoorlog te onderzoeken om te kijken of er daadwerkelijk een grote verandering heeft plaatsgevonden in de Nederlandse aandacht voor de Afrikaners. Bossenbroek en Kuitenbrouwer geven al zeer beknopt aan dat er een hernieuwde waardering ontstond voor de Afrikaners. Maar hoe zag deze omslag er precies uit als het wordt vergeleken met het beeld vóór de oorlog? Hierbij zal gebruikt gemaakt worden van de secundaire literatuur van Bossenbroek, De Graaff en Kuitenbrouwer omdat zij op deze periode, de decennia tussen de Eerste en Tweede Boerenoorlog, dieper ingaan.

Zoals eerder aangegeven zullen er in dit hoofdstuk ook krantenartikelen worden geanalyseerd. Hierbij wordt een selectie gemaakt van een aantal artikelen uit 1881, het jaar dat de Eerste Boerenoorlog eindigde, afkomstig uit verschillende landelijke kranten: het liberale *Algemeen Handelsblad*, het antirevolutionaire blad *De Standaard* en het katholieke *De Tijd*. De verschillende kranten, die ieder een andere politieke groep aanspraken, waren volgens Kuitenbrouwer allemaal erg betrokken bij de strijd in de Transvaal. Op deze manier wordt een zo'n breed mogelijk beeld van het Nederlandse pro-Boer enthousiasme in 1881, tijdens en na de Eerste Boerenoorlog, behandeld. Het opvallende aan deze selectie is het ontbreken van een socialistisch blad. De socialisten voelden zich namelijk minder betrokken met de Boerenzaak. Kuitenbrouwer stelt dat dit komt doordat zij geen partij konden kiezen tussen de kapitalistisch gemotiveerde Britten en de oerconservatieve Boeren. De socialisten waren tevens bezig met, in hun ogen, belangrijkere zaken zoals de strijd voor betere condities voor fabrieksarbeiders en andere arbeidsvoorwaarden.¹⁰

Problematisch bij dit onderzoek is dat de Nederlandse journalisten in deze periode hun artikelen nog anoniem schreven. Het is dus niet te achterhalen wie welk artikel precies heeft geschreven. De achtergrond van deze personen kan immers een bepaalde radicale of voorzichtige toonzetting in de artikelen verklaren. Een aantal ingezonden brieven, waarvan er een paar in dit hoofdstuk aan bod zullen komen, zijn hierop een uitzondering. Deze brieven kunnen echter ook onder een pseudoniem zijn geschreven.

De scriptie zal vervolgens worden afgesloten met een conclusie waarin de hoofdvraag beantwoordt zal worden. In de conclusie zal verder ook gereflecteerd worden op het gedane onderzoek en eindigen met een overzicht wat toekomstige onderzoekers met deze scriptie kunnen.

⁹ Schutte, *Nederland en de Afrikaners: adhesie en aversie*, 14–15.

¹⁰ Kuitenbrouwer, *War of words. Dutch Pro-Boer Propaganda and the South African War (1899-1902)* 24.

2. Hoofdstuk 1: De periode vóór de Eerste Boerenoorlog. Nederlandse (des)interesse?

Uit de status quaestionis is duidelijk geworden dat de meeste historici, waaronder Bossenbroek, De Graaff en Kuitenbrouwer, stellen dat de Eerste Boerenoorlog heeft geleid tot een omslag in het Nederlandse denkbeeld over de Boeren. Bossenbroek gaat vervolgens dieper in op de gebeurtenissen ná deze omslag en schetst slechts een beknopt beeld van de tijdsperiode vóór de Eerste Boerenoorlog. Bovendien is boek van Schutte het enige werk dat dieper ingaat op de Nederlands-Afrikaner verhoudingen vóór de Eerste Boerenoorlog. Het boek is echter enige decennia geleden gepubliceerd en dient daarom te worden verbonden met de recentere secundaire literatuur. Daarom zal in dit hoofdstuk het onderzoek zich focussen op de Nederlandse perceptie op de Afrikaners gedurende de periode vóór 1881.

Traditioneel wordt de Britse overname van de Kaap op de Bataafserepubliek, in verband met de Napoleontische oorlogen in 1806, gezien als het breukmoment tussen Nederland en Zuid-Afrika stelt Kuitenbrouwer. Nederland had vanaf toen niets meer te vertellen in de Kaap omdat Willem I, in 1814, de soevereiniteit van de kolonie formeel overdroeg aan het Verenigd Koninkrijk. Dit betekende dat de grootste binding tussen Nederland en de kolonisten in zuidelijk Afrika, het feit dat beide groepen deel uitmaakten van hetzelfde land, verdwenen was.¹¹

Schutte stelt echter dat er in Nederland nooit een bijzonder hoge interesse voor Zuid-Afrika was. Hij geeft aan dat de Kaapkolonie, ook voor de Britse overname, al weinig Nederlandse aandacht kreeg. Het was namelijk niet in de belangen van de Verenigde Oost-Indische Compagnie, de oprichters en beheerders van de kolonie, dat er vanuit het moederland te veel interesse ontstond voor de kolonie. Daarnaast beschouwden de Nederlanders de Kaap slechts als een van de vele kolonies. Er werd meer belang gelegd bij de koloniën in Zuidoost-Azië, aldus Schutte.¹²

Na de Britse overname nam de Nederlandse belangstelling voor Zuid-Afrika alleen maar af. Schutte geeft aan dat de afstand simpelweg te groot was en het belang voor Nederland te laag. Schutte onderbouwt dit door aan te tonen dat het aantal Nederlandse publicaties over Zuid-Afrika laag bleef gedurende de 19^e eeuw. Daarnaast nam ook het aantal Zuid-Afrikaanse studenten aan de Nederlandse universiteiten af. Bovendien waren de communicatielijnen tussen Nederland en Zuid-Afrika vanaf toen verbroken en dit bemoeilijkte onderling contact.¹³ De berichten die wel het oor van de Nederlanders bereikten waren daarnaast niet interessant genoeg om grote belangstelling op te wekken, aldus De Graaff. Hij verklaart dat dit mede kwam doordat Nederland, volgens De Graaff, een sterk naar binnen gerichte natie was. Dit kwam voort uit het feit dat de Nederlanders zich bewust waren geworden van het feit dat het land internationaal, economisch en politiek gezien, weinig meer voorstelde. Dit was extra pijnlijk gezien het roemruchte verleden dat Nederland had.¹⁴

Het feit dat de stichting van de Kaapkolonie, in de negentiende-eeuwse Nederlandse historiografie tot 1881, slechts twee keer aan bod kwam is ook veelzeggend. Dit geeft de Afrikaner historicus Pieter de Klerk in het in 2009 geschreven artikel *Die Stigting van die Kaapkolonie in die Nederlandse Geskiedskrywing* aan.¹⁵ Dit betekende dat veel Nederlanders weinig tot niets afwisten van de Nederlandse geschiedenis in Zuid-Afrika. Volgens De Graaff ging dit proces verder in de

¹¹ Kuitenbrouwer, *War of words. Dutch Pro-Boer Propaganda and the South African War (1899-1902)* 25.

¹² Schutte, *Nederland en de Afrikaners: adhesie en aversie*, 13.

¹³ *Ibidem*, 14.

¹⁴ De Graaff, 'Onbeantwoorde liefde: Nederlandse betweters en Afrikaner Boeren', 277–278.

¹⁵ Pieter de Klerk, 'Die stigting van die Kaapkolonie in die Nederlandse geskiedskrywing', *Historia*, 54 (2009) 178–196 (181–182).

negentiende eeuw. De Grote Trek die begon in 1834, de stichting van de Boerenrepublieken in de jaren vijftig en zelfs de annexatie van de Transvaal in 1877 leidde in Nederland niet toegenomen belangstelling.¹⁶ De Klerk stelt zelfs in zijn in 1998 geschreven artikel *Afrikaners en Nederlanders: Stamverwante?* dat Nederlanders helemaal niet van het bestaan van de Afrikaners afwisten.¹⁷ Schutte geeft daarnaast ook nog aan dat veel Nederlanders te druk waren met binnenlandse problemen waardoor zij simpelweg geen gelegenheid hadden om zich te interesseren voor Zuid-Afrika:

‘Voorzover de dagelijkse arbeid, de sociale problemen, [het] emancipatiestreven, [de] kerkelijke strijd of [de] politieke tegenstellingen nog ruimte voor andere kwesties openlieten, waren daar de groeiende Europese tegenstellingen of de voor het nationaal gevoel weinig bevredigend verlopende oorlog in Atjeh om zich over op te winden.’¹⁸

De Nederlandse auteurs, die over Zuid-Afrika schreven, hadden dus te maken met deze achtergrond van Nederlandse desinteresse. Jacobus Stuart constateerde in 1854, twee jaar na de oprichting van Transvaal, in zijn boek *De Hollandsche Afrikanen en hunne Republiek in Zuid-Afrika* dat de Boerenrepubliek nog onbekend was in Nederland. Hij deed tevergeefs een poging om Nederlanders en Afrikaners dichter bij elkaar te laten komen. Stuart vond dat de Boeren eerbied verdienden in Nederland. Dat het streven van Stuart gefaald is tonen latere bronnen aan. Zo schreef de Nederlandsgezinde Duitse missionaris Alexander Merensky in 1876 *De Transvaal-Republiek en de Hollandsche Boeren: Voorafgegaan door eene korte beschrijving van Zuid-Oost-Afrika in het algemeen*. Merensky trachtte, tweeëntwintig jaar na Stuart, eveneens om in Nederland belangstelling op te wekken voor de Boeren. Hij wilde een zo’n compleet mogelijke indruk van de Boeren geven.¹⁹ De complete Afrikaner geschiedenis vanaf de Grote Trek, het staatssysteem van Transvaal maar ook zaken als de natuur van de omgeving waarin de Boeren leefden kwamen aan bod. Het feit dat Merensky het de moeite waard vond om zulke zaken zeer gedetailleerd te beschrijven toont nog maar eens aan hoe weinig Nederlanders wisten over de Afrikaners. De Nederlander Willem Adriaan van Rees, die actief was in de Algemene Rekenkamer, koos, in zijn eveneens in 1876 uitgekomen boek *Naar de Transvaal*, voor een andere aanpak. Van Rees streefde er eveneens naar om de Nederlandse belangstelling voor de ‘dappere broeders’ te vergroten. Hij probeerde dit te doen door een aantal actuele politieke ontwikkelingen in de Transvaal te beschrijven.²⁰ Stuart stelde echter al twintig jaar vóór Merensky en Van Rees vast dat er in Nederland weinig interesse voor de Boeren was en dit maakt duidelijk dat er in de tussenperiode weinig veranderd was aangezien laatstgenoemde auteurs dit in 1876 wederom constateerden.

Van Rees deed bovendien een poging om Nederlandse emigratie op te zetten naar de Transvaal zodat Nederlanders en Afrikaners nauwer in contact met elkaar konden komen. Beide gebieden zouden er volgens Van Rees economisch van profiteren.²¹ Stuart deed dit ook in zijn werk maar volgens Schutte kwam er van zijn plannen maar weinig terecht.²² De oproep van Van Rees lijkt

¹⁶ De Graaff, ‘Onbeantwoorde liefde: Nederlandse betweters en Afrikaner Boeren’, 277.

¹⁷ Pieter de Klerk, ‘Afrikaners en Nederlanders: stamverwante?’, *Koers*, 63 (1998), 295–312 (297).

¹⁸ Schutte, *Nederland en de Afrikaners: adhesie en aversie*, 22.

¹⁹ Alexander Merensky, *De Transvaal-Republiek en de Hollandsche Boeren* (Amsterdam, 1876) 82.

²⁰ Willem Van Rees, *Naar de Transvaal* (Amsterdam, 1876) 5.

²¹ *Ibidem*, 37-42.

²² Schutte, *Nederland en de Afrikaners: adhesie en aversie*, 15.

meer succes te hebben gehad. In 1879 verscheen namelijk *Herinneringen uit Zuid-Afrika ten tijde der annexatie van de Transvaal* van de pen van Theodoor M. Tromp. Schutte geeft, in *Honderd jaar na de Boerenoorlog* dat uitkwam in 1997, aan dat Tromp een immigrant was die in 1876 in Pretoria de secretaris werd van de Transvaler president Burgers.²³ Een duidelijke link tussen Van Rees en de emigratie van Tromp is er niet, maar wellicht was Tromp door zijn oproep geïnspireerd. Tromp had, in tegenstelling tot de eerder genoemde negentiende-eeuwse auteurs, niet de intentie om mensen te enthousiasmeren voor de Transvaal. Hij beschreef de Boeren namelijk als volgt: 'Behalve laf zijn zij [de Boeren] valsch, huichelachtig, meenedig, onzedelijk, ongastvrij, lui, vuil en ondankbaar'. Bovendien vond Tromp het Afrikaans, de dochtertaal van het Nederlands die de Afrikaners spreken, het lelijkste dialect dat hij ooit gehoord had. Tromp keerde vanwege de annexatie terug naar Nederland en, eenmaal teruggekeerd, was hij blij dat zijn 'ballingschap' eindelijk ten einde was.²⁴ Dit soort negatieve emigratieverhalen hadden volgens Schutte een remmend effect op de emigratie en als gevolg hiervan kwam er weinig van terecht.²⁵

Naast het beeld dat Tromp over Afrikaners schetste, stelt De Graaff dat de conservatieve en patriarchale houding van de Boeren in Nederland ook werd veroordeeld. Nederlandse immigranten naar de Transvaal waren namelijk hoogopgeleide stedelingen die hele andere normen en waarden hadden. Deze tegenstelling zorgde volgens De Graaff ervoor dat Nederlanders en Afrikaners botsten en dit blijkt ook uit het voorbeeld van Tromp.²⁶ Merensky beschreef daarnaast dat de Boeren ook niet bijster intelligent waren. Zo moest men niet verbaasd zijn als een Afrikaner vroeg of Europa een dorp was. Merensky stelde dat dit kwam door de gebrekkige staat van onderwijs in de Transvaal. Er waren geen scholen en onderwijs werd thuis gegeven door de ouders. De Boeren die het konden betalen huurden een onderwijzer in, het liefst een Nederlander.²⁷ De Graaff geeft aan dat Nederlanders, naast aanstellingen als onderwijzers, ook veel posities kregen in de Transvaler regering. Hij stelt dat dit de spanningen tussen Nederlanders en Afrikaners verder deed oplopen. Dit zal dan ook ten koste gegaan zijn van de Nederlandse opvatting over de Afrikaners.²⁸

De Afrikaners hadden het grootste verlies van hun status in Nederland te danken aan de beschuldigingen van slavernij. De Graaff stelt dat Nederlanders niet te spreken waren over de wreedheid van de Afrikaners tegen de zwarte bevolking.²⁹ Merensky schetste een beeld van een Boerenhuishouden waarin zwarte Afrikanen als knecht dienden in de keuken. Merensky stelde dat het gedeelte waar zij werkten het enige 'vuile' deel van een Afrikaner huis was. Bovendien stelde Merensky dat de Boeren alleen blanken als mensen zagen en hierdoor wilden ze inmenging tussen blanken en zwarte Afrikanen voorkomen.³⁰ Bossenbroek haalt daarnaast de Nederlandse zendeling P. Huet aan. Hij was namelijk enige tijd zendeling geweest in Zuid-Afrika en probeerde Afrikanen te bekeren tot het christendom. Op basis van zijn ervaringen schreef hij het boekje *Het lot der zwarten in Transvaal*. Hierin beschuldigde hij volgens Bossenbroek de Boeren van allerlei misdaden, onder

²³ G.J. Schutte, *De Boerenoorlog na honderd jaar: Opstellen over het veranderende beeld van de Anglo-Boerenoorlog (1899-1902)* (Amsterdam, 1997) 15.

²⁴ Theodoor Tromp, *Herinneringen uit Zuid-Afrika ten tijde der annexatie van de Transvaal* (Leiden, 1879) 1-379, (146, 173-175, 379)

²⁵ Schutte, *Nederland en de Afrikaners: adhesie en aversie*, 15.

²⁶ De Graaff, 'Onbeantwoorde liefde: Nederlandse betweters en Afrikaner Boeren', 278.

²⁷ Merensky, *De Transvaal-Republiek en de Hollandsche Boeren*, 72.

²⁸ De Graaff, 'Onbeantwoorde liefde: Nederlandse betweters en Afrikaner Boeren', 278.

²⁹ Ibidem, 277.

³⁰ Merensky, *De Transvaal-Republiek en de Hollandsche Boeren*, 62, 68.

andere moord en roof, tegenover de zwarte bevolking. Dit boekje zorgde ervoor dat de publieke opinie, over de Boeren, in Nederland tot een dieptepunt zakte, aldus Bossenbroek.³¹

De Nederlandse aversie tegen de Afrikaner behandeling van zwarte Afrikanen is niet zonder reden. Laband beschrijft namelijk dat iedere Boer in Transvaal een aantal Afrikaanse knechten in dienst had. Deze knechten werden gedwongen om arbeid te leveren voor de eigenaar van de boerderij. Zij werden verplicht om een pas te dragen waardoor ze gebonden waren aan de boerderij waar ze arbeid verrichtten. Laband geeft wel aan dat de Afrikanen op de grote boerderijen ook de ruimte kregen om eigen gewassen te kweken en vee te laten grazen. Zo bleven de Afrikanen toch enigszins economisch onafhankelijk.³² Dit woog echter niet op tegen de nadelen want Laband stelt *'that slavery remained an established feature of Boer society long after its official abolition'*.³³

De Nederlandse berichtgeving over de Boeren was echter niet helemaal negatief. Zo beschreef Merensky dat de Boeren onder de nieuwe president Thomas Burgers een gouden tijd tegemoet zouden gaan.³⁴ Van Rees was eveneens zeer positief over de president en hij prees zijn daadkrachtige optreden om onder ongunstige Engelse handelsvoorwaarden uit te komen. Transvaal had immers geen toegang tot zee en moest zijn producten exporteren via Engelse havens, die zeer hoge importheffingen hanteerden. Burgers trachtte hier onderuit te komen door, met Nederlandse hulp, een spoorlijn aan te leggen naar de Portugese kolonie Mozambique. Nederlandse schepen zouden dan de Boerenproducten exporteren en dit zou volgens Van Rees leiden tot nieuwe Nederlandse grootsheid.³⁵ Uiteindelijk kwam van deze plannen echter niets terecht vanwege de Britse annexatie. Het feit dat dit kleine aantal positieve berichten gelijk negatieve repliek kreeg is veelzeggend. Burgers had namelijk ook te maken met negatieve geluiden uit Nederland. Zo stelt Schutte dat in de orthodox-protestantse kringen twijfels waren bij Burgers. Schutte stelt dat deze groep het beleid van Burgers te liberaal vond. Burgers vond dan ook zijn grootste bewonderaars onder het liberale deel van de Nederlandse samenleving.³⁶

In dit hoofdstuk is duidelijk geworden dat het Nederlandse beeld over de Boeren inderdaad grotendeels negatief was. Er is echter aangetoond dat er ook positieve berichten waren over de Boeren, het was niet allemaal negatief zoals historici als Bossenbroek en De Graaff aangeven. Het kleine aantal positieve berichten verloor echter zijn gewicht door de overheersende negatieve berichtgeving. Zo kende president Burgers Nederlandse bewonderaars, maar waren andere Nederlanders weer kritisch op zijn beleid. Bovendien werden aanmoedigingen tot emigratie afgeremd door negatieve verhalen van Nederlanders, waaronder Tromp, die de oversteek naar Zuid-Afrika gewaagd hadden.

Dit kwam met name door de beschuldigingen van slavernij die de Boeren uit Nederland kregen. Verder verschilden de conservatieve Afrikaners en liberale Nederlanders teveel van aard. Het was dan ook niet vreemd dat, wanneer beide groepen met elkaar in contact kwamen zoals bijvoorbeeld Nederlandse immigranten dat deden, zij met elkaar botsten.

Dit zal de beeldvorming van de kleine groep Nederlanders die afwisten van, of geïnteresseerd waren in, de Boeren dan ook getekend hebben. Deze groep was namelijk maar klein en slaagde er

³¹ Bossenbroek, *De Boerenoorlog*, 33.

³² Laband, *The Transvaal Rebellion: The First Boer War, 1880-1881.*, 40.

³³ Ibidem, 41.

³⁴ Merensky, *De Transvaal-Republiek en de Hollandsche Boeren*, 82.

³⁵ Van Rees, *Naar de Transvaal*, 21–27.

³⁶ Schutte, *Nederland en de Afrikaners: adhesie en aversie*, 18.

niet in om de rest van de Nederlanders op de hoogte te stellen van de Boeren in Zuid-Afrika. Zo gaf De Graaff aan dat de Nederlanders weinig meekregen van zaken als de Grote Trek en de Britse annexatie van de Transvaal. De Klerk stelt zelfs dat Nederlanders niet eens meer van het bestaan van de Boeren afwisten. Deze strekking gaat echter te ver want er waren immers Nederlanders die wel wisten van het Boerenbestaan en zij probeerden hun kennis met andere Nederlanders te delen. Hier slaagden zij echter niet in. Dit is te verklaren aan de hand van de feiten dat Nederland volgens De Graaff een naar binnen gekeerde natie was. Daarnaast stelt Schutte dat Nederlanders druk waren met interne politieke aangelegenheden en andere maatschappelijke problemen en de koloniën in Nederlands-Indië waren belangrijker voor Nederland dan de Boerenrepublieken.

3. Hoofdstuk 2: De Nederlandse persreactie op de Eerste Boerenoorlog

In de inleiding hebben we gezien dat het geschiedwetenschappelijk zwaartepunt met betrekking tot het onderzoek naar de Boerenoorlogen op de Tweede Boerenoorlog ligt. Als gevolg hiervan is ook het onderzoek, bijvoorbeeld in het proefschrift van Kuitenbrouwer, naar pro-Boer enthousiasme in Nederland gefocust op dit tweede conflict. Daarom zal in dit hoofdstuk de Nederlandse reactie op de Eerste Boerenoorlog worden onderzocht om een aanvulling te zijn op de al verschenen secundaire literatuur. Deze oorlog had namelijk voor een omslag gezorgd in de Nederlandse perceptie van de Afrikaners. In het eerste hoofdstuk is duidelijk geworden dat de Nederlandse interesse in de Boeren daarvoor gering was. Zelfs de Britse annexatie in 1877 had volgens Kuitenbrouwer niet tot hernieuwd pro-Boer enthousiasme geleid. Pas nadat de Boeren naar de wapens grepen werd er in Nederland belangstelling getoond voor de Boeren.³⁷

De Graaff stelt dat door de successen in de Eerste Boerenoorlog het negatieve imago van de Afrikaners in Nederland plots verdween.³⁸ Dit was echter niet zo omdat Nederlandse pro-boer activisten bezig waren met het schrijven van pro-Boer propaganda om de imagoverbetering van de Afrikaners op gang te zetten. Kuitenbrouwer stelt dat propaganda in de negentiende eeuw een andere betekenis had dan tegenwoordig. De negatieve connotatie van dit begrip is terug te voeren op de Duitse Nazi propaganda tijdens de Tweede Wereldoorlog. Hij geeft aan dat Nederlandse propagandisten eind negentiende eeuw slechts het publiek wilden mobiliseren voor de pro-Boer beweging en tevens een alternatief beeld wilden geven van de situatie in Zuid-Afrika. Deze berichtgeving werd vooral gedomineerd door de Engelse pers, en andere onafhankelijke Britse auteurs, omdat de Britten toegang hadden tot een globaal netwerk van telegraaflijnen. De Nederlandse pers was voor haar berichtgeving afhankelijk van buitenlandse persbureaus en dit bemoeilijkte de directe communicatielijnen met Zuid-Afrika, aldus Kuitenbrouwer.³⁹

Dit betekende echter niet dat de Nederlandse pers een marginale rol had bij het opkomende pro-Boer enthousiasme. Zo was de eerste vorm van Nederlands pro-Boer propaganda, geschreven door de Utrechtse professor Harting, zeer succesvol en verspreid via de pers. Harting schreef in december 1880 namelijk in een lokale Utrechtse krant een manifest aan Engeland waarin hij de annexatie van de Transvaal als onrechtvaardig beschreef. Bossenbroek stelt dat Harting deskundig was in de farmacologie, anatomie, zoölogie en de geologie. Zijn werk in deze vakgebieden werd ook gewaardeerd door zijn collega's. Dit betekende dat hij in de (natuur)wetenschappelijke wereld een enorme invloed had.⁴⁰ Schutte stelt daarnaast dat Harting ook een grote maatschappelijke invloed had. Zo pleitte hij onder meer fanatiek voor de popularisering van de wetenschap. Harting was ook niet bang om zich publiekelijk te uiten over zaken. Schutte geeft namelijk aan dat hij ook opkwam voor de in het Russische keizerrijk vervolgte Joden.⁴¹

Het was dan ook niet vreemd dat de verklaring van Harting ondersteund werd door een grote groep Nederlanders. Kuitenbrouwer geeft aan dat in een tijdsbestek van slechts een paar weken al meer dan zesduizend handtekeningen verzameld werden.⁴² Dit komt ook terug in het verslag van de Transvaal-Meeting uit het eerder genoemde *Algemeen Handelsblad* van 7 maart 1881. Harting was

³⁷ Kuitenbrouwer, *War of words. Dutch Pro-Boer Propaganda and the South African War (1899-1902)* 26.

³⁸ De Graaff, 'Onbeantwoorde liefde: Nederlandse betweters en Afrikaner Boeren', 279.

³⁹ Kuitenbrouwer, *War of words. Dutch Pro-Boer Propaganda and the South African War (1899-1902)* 13, 33–34.

⁴⁰ Bossenbroek, *De Boerenoorlog*, 34.

⁴¹ Schutte, *Nederland en de Afrikaners: adhesie en aversie*, 24.

⁴² Kuitenbrouwer, *War of words. Dutch Pro-Boer Propaganda and the South African War (1899-1902)* 26.

volgens de verslaggever niet aanwezig bij deze bijeenkomst maar zijn acties werden gewaardeerd door het aanwezige publiek: ' [Toen] bracht hij hulde aan Prof. P. Harting (...) en bij het noemen van die naam barstten in de zaal een salvo van toejuichingen, kreten van geestdrift los.'⁴³ Schutte stelt dat veel invloedrijke personen uiteindelijk dit document ondertekend hadden. Zo bevonden zich onder deze personen onder andere twaalf leden van de Staten-Generaal, drieëntwintig leden van verscheidene Gedeputeerde Staten, negenenvierzig burgemeesters en tweeënvijftig gemeenteraadsleden. Naast politici ondertekenden ook meer dan driehonderd militairen en een vergelijkbaar aantal predikanten het document van Harting.⁴⁴ Bossenbroek vult aan dat eenentachtig van deze handtekeningen afkomstig waren van collega professoren van Harting. Dit was volgens Bossenbroek een grote groep aangezien er op dat moment maar honderdtachtig hoogleraren doceerden in Nederland.⁴⁵

Deze steun uitte zich volgens Kuitenbrouwer doordat Nederlandse academici, in de latere jaren, probeerden een academische uitwisseling op te zetten met de Boerenrepublieken. Er werd een speciale studiebeurs ingericht voor Afrikaner studenten om in Nederland te komen studeren en daarnaast werden immigratiewetten versoepeld zodat deze studenten makkelijker in Nederland konden verblijven. Deze uitwisseling zou echter nooit een succes worden omdat tot 1902, het jaar dat de Boerenrepublieken definitief hun onafhankelijkheid verloren, slechts 45 studenten van deze regelingen gebruik maakten. Dit kwam ook mede doordat Kuyper vond dat de Afrikaner studenten, vanwege hun calvinistische achtergrond, alleen maar mochten studeren aan zijn nieuw opgerichte Vrije Universiteit te Amsterdam.⁴⁶

Bij dit voorbeeld valt al enige vorm van politieke verdeeldheid te bespeuren in de pro-Boer bewegingen. Dit was namelijk ook een van de consequenties van het manifest van Harting. Na zijn protest tegen de Engelse natie richtte hij een Utrechts Transvaal-Comité op. Volgens Bossenbroek zetelden in dit comité vooral liberale Utrechtse hoogleraren en kenmerkte dit comité zich door voorzichtigheid. De pro-Boer acties van het comité mochten geen aanstoot geven aan de Britse regering. Om een meer radicaler tegenwicht te bieden werd in januari 1881 een Amsterdams Transvaal-comité opgericht, waarin onder meer Abraham Kuyper zetelde, met antirevolutionairen en radicalen.⁴⁷

Deze verdeeldheid leidde volgens het *Algemeen Handelsblad* van 23 maart 1881 tot de nodige verwarring. De krant sprak dan ook het streven uit dat er één vaste vergadering moest ontstaan die de Transvaler zaak zou gaan aanvoeren.⁴⁸ Uiteindelijk zouden de beide comités zich in mei 1881 verenigen in de *Nederlands Zuid-Afrikaansche Vereniging* (NZAV). Volgens Kuitenbrouwer stelde de NZAV twee doelen op: ten eerste wilde de beweging de banden tussen Nederland en de Boerenrepublieken versterken en ten tweede wilde de vereniging Nederlanders, en andere Europeanen, informeren over de situatie in zuidelijk Afrika. Zo zou er een alternatief perspectief op de situatie in Transvaal gegeven worden omdat de Britse pers tot dan toe de berichtgeving vanuit Zuid-Afrika domineerde. Kuitenbrouwer stelt dan ook dat pro-Boer propaganda een van de prioriteiten van de NZAV was.⁴⁹

⁴³ 'Transvaal-Meeting', *Algemeen Handelsblad* (Amsterdam, 7 maart 1881) 3.

⁴⁴ Schutte, *Nederland en de Afrikaners: adhesie en aversie*, 26.

⁴⁵ Bossenbroek, *De Boerenoorlog*, 34.

⁴⁶ Kuitenbrouwer, *War of words. Dutch Pro-Boer Propaganda and the South African War (1899-1902)* 30–31.

⁴⁷ Bossenbroek, *De Boerenoorlog*, 35.

⁴⁸ 'Transvaal', *Algemeen Handelsblad* (Amsterdam, 23 maart 1881) 3.

⁴⁹ Kuitenbrouwer, *war of words. Dutch Pro-Boer Propaganda and the South African War (1899-1902)* 27.

Deze politieke samenwerking zou echter niet lang duren omdat Bossenbroek beschrijft dat Kuyper en zijn aanhangers een jaar later al uit deze vereniging stapten. De ideeën van de liberalen en de orthodoxe protestanten verschilden namelijk teveel van elkaar. Zo claimde de protestantse leider Kuyper een exclusieve religieuze band met de Boeren te hebben vanwege het gedeelde calvinistische geloof. De andere partijen binnen de NZAV erkenden deze claim van Kuyper niet.⁵⁰

Kuitenbrouwer stelt dat er nog een andere groepering actief was binnen de pro-Boer beweging: namelijk de Rooms-Katholieke Nederlanders.⁵¹ In *De Tijd* van 3 februari 1881 werd deze katholieke steun benadrukt. De krant erkende wel dat, wanneer de Afrikaners in Nederland zouden leven, zij de felste religieuze en staatkundige tegenstanders van de katholieken zouden zijn. Maar het feit dat, volgens de katholieke krant, Nederlanders en Transvalers behoorden tot hetzelfde volk gaf voldoende legitimatie om de andersgelovige Boeren te steunen. De krant reageerde ook op het argument, afkomstig van een Oostenrijkse krant, dat elke goede katholiek de Engelsen zou moeten steunen. De Oostenrijkse krant stelde namelijk dat de Boeren missionariszendingen, gericht op de 'heidense' Afrikaanse bevolking, tegenwerkten. De Boeren zouden zich zo schuldig maken aan het tegenwerken van de verspreiding van een christelijk geloof en dit kon een goede katholiek niet goedkeuren. *De Tijd* verwierp deze aantijgingen door te stellen dat men in Transvaal vrijheid van godsdienst kende en dat de Boeren dus zeker niet de verspreiding van het geloof zouden tegenwerken. Daardoor zag de krant geen reden om zijn steun in te trekken.⁵²

De Tijd sloot dit artikel af met het gegeven dat de strijd van Transvaal van groot belang was voor héél Nederland omdat er een onrecht was gedaan tegen een kleine staat. Als dit onrecht onbestraft zou blijven kon volgens de *Tijd* ook Nederland, zelf een kleine natie, getroffen worden door vergelijkbaar onrecht.⁵³ Dit uitdrukken van het gedane onrecht tegen de Boeren was dan ook het voornaamste argument van professor Harting in zijn manifest. Kuitenbrouwer geeft aan dat Harting het rechtsvaardigheidsgevoel van de Britten probeerde aan te spreken en trachtte de eilandbewoners bewust te maken van het onrecht in hun recente annexatie van de Transvaal.⁵⁴

Dit onrecht, dat de Boeren was aangedaan, of het recht, dat de Boeren de wapens oppakten, komt vaker terug in de krantenberichten. Zo werd in *De Standaard* van 29 januari 1881 ingegaan op de vraag of de Boeren terecht de wapens oppakten. Het antwoord was, niet geheel verassend, dat de Boeren het recht aan hun zijde hadden. De Engelse legitimatie voor de annexatie, dat de Boerenstaat zo zwak zou zijn dat de Boeren om annexatie vroegen, werd van tafel geveegd. De krant beschouwde de annexatie als een Engelse reactie op de politiek van president Burgers. In het eerste hoofdstuk is aan bod gekomen dat Burgers een spoorlijn door Portugees gebied wilde bouwen om zo een alternatieve handelsroute op te zetten, omdat via de Britse routes hoge heffingen gehanteerd werden. Volgens *De Standaard* beschouwden de Britten dit als een bedreiging en besloten ze de Transvaal te annexeren. Daarom kwam de krant tot de conclusie dat de Boeren 'geen grond voor hun verzet ontzegd kan worden'.⁵⁵ Ook het *Algemeen Handelsblad* van 23 maart 1881 pleitte voor het strijden voor recht. De Nederlandse strijd, vóór de nationaliteit en het recht van de Transvalers,

⁵⁰ Bossenbroek, *De Boerenoorlog*, 26.

⁵¹ Kuitenbrouwer, *War of words. Dutch Pro-Boer Propaganda and the South African War (1899-1902)* 24.

⁵² 'Nederlanders en Transvalers', *De Tijd* (Amsterdam, 3 februari 1881) 1.

⁵³ *Ibidem*, p. 1.

⁵⁴ Kuitenbrouwer, *War of words. Dutch Pro-Boer Propaganda and the South African War (1899-1902)*, 26.

⁵⁵ 'De Transvaalsche Boeren in hun verzet tegen Engeland', *De Standaard* (Amsterdam, 29 januari 1881), 1.

werd door de krant beschreven als een alternatief voor de politiek van brute macht die Engeland hanteerde.⁵⁶

De Nederlandse pro-Boer beweging kenmerkte zich namelijk door deze vormen van mondeling protest. In de Transvaal-Meeting werd ook gesteld dat de pro-Boer beweging alles zou doen wat binnen de grenzen der neutraliteit lag. Alles daarbuiten zou genadeloos afgesneden worden. Hiertoe behoorden ideeën zoals het oprichten van Nederlandse vrijkorpsen, die zouden gaan vechten in de Transvaal, en het verzenden van munitie of wapens aan de Boeren.⁵⁷ Deze ideeën bestonden namelijk ook onder sommige Nederlanders. Zo werd in *De Standaard* van 17 maart 1881 opgeroepen om iedere druppel Boerenbloed te vergelden.⁵⁸ In *De Tijd* van 20 januari 1881 werd gerapporteerd dat sommige landgenoten nadachten over het oprichten van een vrijkorps. Hiermee werd de vergelijking getrokken met Nederlandse katholieke zouaven die gingen vechten voor de paus.⁵⁹ Ook het *Algemeen Handelsblad* van 22 januari 1881 beschreef dat er onder Nederlandse legerveteranen het idee bestond om een Nederlands korps te stichten. Deze ideeën werden door de krant echter veroordeeld omdat dit uiterst gevaarlijk zou zijn voor Nederland.⁶⁰ Kuitenbrouwer geeft zelfs aan dat een aantal Nederlanders contact zocht met Ierse nationalisten om in Zuid-Afrika tegen de Britten te gaan vechten.⁶¹

Uiteindelijk hebben deze ideeën niet tot concrete plannen geleid om ten strijde te trekken tegen de Engelsen. Dit kwam mede door de opstelling van de Nederlandse regering. Kuitenbrouwer geeft aan dat de Nederlandse staat zich geen verslechtering in de betrekkingen met Engeland kon veroorloven. Dit zou namelijk de Nederlandse koloniën in het hedendaagse Indonesië bedreigen. De regering was bang dat de Engelsen, bij een te grote Nederlandse steun voor de Boeren, deze belangrijke overzeese bezittingen zouden annexeren. Nederland had simpelweg meer belang bij het behoud van deze kolonie dan bij de Boerenstrijd in de Transvaal, aldus Kuitenbrouwer.⁶²

In sommige kranten werd de regering vanwege haar lakse houding, ondanks de hierboven beschreven politieke situatie, sterk bekritiseerd. Zo publiceerde de redactie van het *Algemeen Handelsblad* in de krant van 22 januari 1881 een brief van ene D.H. Schmüll waarin aangemerkt werd dat de Nederlandse regering meer moest doen en moest optreden als bemiddelaar tussen Boer en Brit.⁶³ In *De Tijd* van 7 maart 1881 werd ook gesteld dat de Nederlandse regering meer kon doen. De Britten zouden hun fout pas inzien als een buitenlandse mogendheid de Engelsen tot de orde zou roepen volgens deze krant. Tegelijkertijd pleitte de krant voor voorzichtigheid, omdat de Engelsen een mogelijke bondgenoot zouden kunnen zijn tegen expansionistische plannen van de Duitsers.⁶⁴

De pro-Boer activisten hebben het niet alleen gelaten bij kritiek in de nationale pers. Zo rapporteerde *De Tijd* van 28 februari 1881 dat een aantal pro-Boer activisten de minister van Buitenlandse Zaken vroeg of zijn ministerie wilde optreden als bemiddelaar in het conflict. De activisten streefden naar onderhandelingen, geleid door Nederland, om de oorlog in Transvaal te beëindigen met een vrede die acceptabel was voor beide partijen. Namelijk een vrede waarin de

⁵⁶ 'Transvaal' *Algemeen Handelsblad*, 3.

⁵⁷ 'Transvaal-Meeting', *Algemeen Handelsblad*, 3.

⁵⁸ 'Transvaal', *De Standaard* (Amsterdam, 17 maart 1881) 1.

⁵⁹ 'Binnenland', *De Tijd* (Amsterdam, 20 januari 1881) 2.

⁶⁰ 'Amsterdam, Vrijdag 21 januari', *Algemeen Handelsblad* (Amsterdam, 22 januari 1881) 1–3.

⁶¹ Kuitenbrouwer, *War of words. Dutch Pro-Boer Propaganda and the South African War (1899-1902)* 27.

⁶² *Ibidem*, 29.

⁶³ D.H. Schmüll, 'Neerlands bemiddeling in zake Transvaal', *Algemeen Handelsblad* (Amsterdam, 21 januari 1881) 3.

⁶⁴ 'De Transvaal en de Nederlandsche regeering', *De Tijd* (Amsterdam, 7 maart 1881) 5.

Transvaler onafhankelijkheid gewaarborgd zou zijn terwijl de Britten zich tegelijkertijd eervol zouden kunnen terugtrekken uit de Transvaal.⁶⁵ Kuitenbrouwer beschrijft dat de Nederlandse regering dit voorstel om te bemiddelen uiteindelijk naast zich neerlegde omdat dit de diplomatieke betrekkingen kon schaden.⁶⁶

De voorzichtige houding van de Nederlandse regering had niet tot gevolg dat er in het buitenland geen steun ontstond voor de Boeren in de Transvaal. Zo staat in het *Algemeen Handelsblad* van 23 maart 1881 een brief van een aantal Fransen. Deze Fransen voelden zich ook verbonden met het Boerenvolk. Onder deze Boeren bevonden zich namelijk ook een groot aantal afstammelingen van de Franse Hugenoten, de Franse protestantse minderheid die naar de Nederlandse republiek vluchtte tijdens de Gouden Eeuw. Deze Fransen spoorden de Engelsen dan ook aan om de rechtvaardige Transvaler onafhankelijkheid te erkennen.⁶⁷

De Boeren ontvingen eveneens steun van Nederlandse immigranten uit Amerika zo blijkt uit het *Algemeen Handelsblad* van 25 februari 1881. De Hollandse Amerikanen deden dit door, net zoals de Nederlandse activisten, te stellen dat de Britse annexatie onrechtmatig was. De Hollandse Amerikanen probeerden de Amerikaanse president ervan te overtuigen de onafhankelijkheid van de Boeren te erkennen en hierin zelfs te bemiddelen. Het idee hierachter, volgens de krant, was om de Britse regering onder druk te laten zetten door de machtigste natie ter wereld.⁶⁸ In de editie van 8 maart 1881 werd deze Amerikaanse steun opnieuw benadrukt. Ook New-Yorkers namen het op voor de Boeren, volgens de krant, omdat de stad een Nederlandse oorsprong had.⁶⁹ Deze buitenlandse steun is te verklaren doordat deze groepen zich, evenals de Nederlanders, ook verbonden voelden met de Boeren in de Transvaal.

Er waren zelfs Engelse media die het niet eens waren met de Britse annexatie van Transvaal. Zo stond er, naast de Amerikaanse sympathie voor de Boerenzaak, in het *Algemeen Handelsblad* van 8 maart 1881 ook dat er een Engels blad sympathie toonde voor de Afrikaners. Dit Engelse blad sprak volgens de Nederlandse krant van een ramp in Zuid-Afrika: 'Wij betreuren het diep, dat Engeland eenmaal meer zich heeft laten meeslepen door den stroom eener valsche politiek, waarop zij van wal gestoken is in een nieuwen door en door onrechtvaardigen oorlog.'⁷⁰ *De Standaard* van 4 april 1881 meldde dat er zelfs een Engelse legerofficier publiekelijk gezegd had dat de Britse annexatie onrechtmatig was. Deze daad van kapitein Verney werd door de krant bewonderd en geprezen omdat de boeren eigenlijk zijn vijand waren, maar in Engeland werd hem dit echter niet in dank afgenomen.⁷¹

Sommige Engelsen waren eveneens niet tevreden met de voorlopige wapenstilstand en uiteindelijke vredesovereenkomst die werd gesloten tijdens de conventie van Pretoria. Zo meldde *De Tijd* van 28 oktober 1881 dat het Engelse krantje *City* had geschreven dat de Britten de Boeren niet konden vertrouwen omdat ze pogingen deden om onder een aantal bepalingen van het vredesverdrag uit te komen. Volgens de Engelse krant was het raadzaam dat de Britse regering een permanente militaire macht in Zuid-Afrika instelde om de Boeren in de gaten te houden.⁷² Bossenbroek stelt namelijk dat deze vrede van Pretoria niet erg duidelijk was. Zo stond erin vermeld

⁶⁵ 'De Transvaal-Beweging', *De Tijd* (Amsterdam, 28 februari 1881) 5.

⁶⁶ Kuitenbrouwer, *War of words. Dutch Pro-Boer Propaganda and the South African War (1899-1902)* 29.

⁶⁷ 'Transvaal', *Algemeen Handelsblad*, 3.

⁶⁸ 'Sympathie in Amerika voor de Transvaal', *Algemeen Handelsblad* (Amsterdam, 25 februari 1881) 3-4.

⁶⁹ 'Een Engelsch blad over de Transvaalsche Boeren', *Algemeen Handelsblad* (Amsterdam, 8 maart 1881) 3.

⁷⁰ *Ibidem*, 3.

⁷¹ 'Kapitein Verney', *De Standaard* (Amsterdam, 4 april 1881) 1.

⁷² 'De Times over de conventie met de Boeren', *De Tijd* (Amsterdam, 28 oktober 1881) 1.

dat de Transvaal volledig zelfbestuur kreeg, maar tegelijkertijd ook nog steeds onder de soevereiniteit van de Britse koningin Victoria viel. Daarmee was volgens Bossenbroek duidelijk dat de bewegingsvrijheid van de Boeren aardig ingeperkt was.⁷³ Dit beeld zien we ook terugkeren in het *Algemeen Handelsblad* van 17 september 1881. In de krant werd namelijk felle kritiek gegeven op de conventie omdat dit betekende dat de 'onafhankelijke' Transvaal slechts een Engelse marionet zou zijn en dat de Boeren slaven waren onder de Engelse meester.⁷⁴

De woordkeuze van het *Algemeen Handelsblad* in dit artikel is opvallend te noemen omdat de Boeren als slaven werden aangeduid. Het waren juist de Boeren die aan slavernij deden en dit was immers lange tijd een van de grootste redenen waardoor zij zo'n slecht imago in Nederland hadden. Dit veranderde echter na 1881 omdat zelfs de slechte behandeling, van de zwarte Afrikanen, de Afrikaners bij de Nederlanders niet meer in een kwaad daglicht stelde. Het was echter niet zo dat dit in één klap gebeurd was. Nederlandse intellectuelen waren namelijk bezig om de beschuldigingen van slavernij weg te schrijven en er was hierbij dus ook sprake van pro-Boer propaganda.

Het boekje *Onze Transvaalsche Broeders* uit 1881 van de Leidse professor volkenkunde Pieter Veth toont dit aan. In dit boekje werden beschuldigingen van Afrikaner slavernij weggewuifd. Zo ging Veth in op het stelsel van *inboekeling* en beschrijft hij dat de *inboekeling* juist de mogelijkheid kregen om geld te verdienen. Hij maakte ook een vergelijking met Nederland: Veth benadrukte dat de Afrikaanse *inboekeling* het beter hadden dan Nederlandse kinderen die in de fabriek werkten. Dit dankzij een aantal wetten waarin hun rechten waren vastgelegd. Volgens Veth was er dus geen enkele sprake van slavernij.⁷⁵ Veth gaf verder een aantal argumenten waarin hij juist de Britten trachtte neer te zetten als de grote slavendrijvers doordat zij de ene na de andere Afrikaanse stam in zuidelijk Afrika onderwierpen.⁷⁶ Dit werk van Veth was een poging om het imago van de Boeren in Transvaal, dat door de beschuldigingen van slavernij in een kwaad daglicht werd gesteld, op te krikken.

In het *Algemeen Handelsblad* van 7 maart 1881 stond, in een verslag van een bijeenkomst van pro-Boer activisten, de speech van de protestantse predikant Frans Lion Cachet. Lion Cachet deed eveneens een poging om het Boerenimago te verbeteren. In deze speech betoogde hij namelijk dat de Boeren de Afrikaanse stammen groot hadden gemaakt en dat Engeland, dat zichzelf betitelde als de *protector* van de Afrikanen, juist een aantal Afrikaanse stammen compleet had uitgeroeid. Lion Cachet nam het de Boeren zelfs niet meer kwalijk dat zij de zwarte Afrikanen als minderwaardig beschouwden: 'Dat de Boeren de Kaffers niet als hun gelijken beschouwen, wie zal 't hun euvel duiden? Waar er nog zoveelen zijn die niet gelooven dat de mensch van den aap afstamt, kan men het den Boer niet zoo euvel duiden dat hij den Kaffer niet als zijns gelijken beschouwt'.⁷⁷

De pogingen om de beschuldigingen van slavernij te ontkennen of af te zwakken, om het imago van de Boeren in Nederland op te krikken, lijken geslaagd te zijn. In *De Standaard* van 15 februari 1881 stond namelijk een brief, geschreven door P. Huet, waarin hij zijn sympathieën voor de Boeren beschreef en hoopte dat zij hun onafhankelijkheid herwonnen. Dit is opvallend omdat in hoofdstuk 1 duidelijk is geworden dat Huet één van de grootste Nederlandse critici van de Boeren was. Huet schreef in zijn brief dat het onterecht was dat hij door zijn, in het eerste hoofdstuk aangehaalde werk, werd gezien als een tegenstander van de Boeren. Hij hoopte juist dat de Boeren

⁷³ Bossenbroek, *De Boerenoorlog*, 37.

⁷⁴ 'Transvaal', *Algemeen Handelsblad* (Amsterdam, 17 september 1881) 3.

⁷⁵ P.J. Veth, *Onze Transvaalsche Broeders* (Amsterdam, 1881) 22–28.

⁷⁶ Ibidem, 16–17.

⁷⁷ 'Transvaal-Meeting', *Algemeen Handelsblad*.

hun onafhankelijkheid terug zouden winnen.⁷⁸ Zelfs de meest fanatieke aanklager omtrent de slavernijbeschuldigingen aan het adres van de Boeren kon dus uiteindelijk sympathie opbrengen voor de Afrikaner zaak. De voorbeelden van Veth en Lion Cachet tonen aan dat er een poging werd gedaan om de beschuldigingen van slavernij, die door moderne historici bevestigd zijn, te weerleggen en af te zwakken. Beide pro-Boer activisten lijken hierin geslaagd te zijn door de opvallende stellingwisseling van P. Huet.

Huet was echter slechts gematigd enthousiast voor de Boerenzaak. Dit blijkt uit de brief omdat hij daarin schreef dat zijn beweringen, dat de Boeren aan slavernij deden, wél feitelijk waren. Huet hield er dus een genuanceerde opvatting aan over. Hij nam het op voor de Boeren maar kon hun misstanden tegen de zwarte Afrikaanse bevolking niet ontkennen.⁷⁹ Naast Huet waren er nog een paar Nederlanders die niet geheel positief waren over de Boeren. Zo stond in het *Algemeen Handelsblad* van 29 oktober 1881 een kort stukje waarin een oproep werd gedaan aan journalisten om niet té enthousiast over de Transvaal te schrijven. De auteur was bang dat een groot aantal Nederlandse 'jongelui' hierdoor naar de Transvaal zou emigreren. Volgens de auteur zaten de Transvalers niet op deze Nederlanders te wachten en had Nederland deze 'jongelui' juist nodig voor de toekomst.⁸⁰

Het *Algemeen Handelsblad* van 29 oktober 1881 meldde daarnaast dat de Transvalers bang waren dat zij hun buitenlandse vrienden zouden kwijtraken als ze de bepalingen van de conventie van Pretoria zouden accepteren. De krant vond dat de Transvalers hier zeer verkeerd over oordeelden.⁸¹ De redactie van de krant leek gelijk te krijgen met deze stelling. Zo beschrijft Bossenbroek dat in februari 1884, drie jaar na de oorlog, de Transvaler president Kruger samen met twee andere Afrikaner politici een bezoek bracht aan Nederland. Kruger en zijn metgezellen werden massaal toegejuicht door de Nederlanders tijdens een rondreis door het hele land.⁸²

Dit enthousiasme zou echter niet standhouden in Nederland. Zo stelt De Graaff dat het pro-Boer enthousiasme na de oorlog steeds meer afnam. De Nederlanders droomden namelijk dat Transvaal een soort nieuwe kolonie of 'Nieuw-Nederland' zou worden. Men droomde van het economische potentieel van de Boerenrepubliek als nieuwe handelspartner en afzetmarkt. Tevens zou Transvaal een plek zijn waar een nieuwe Nederlandse cultuur kon opbloeien dankzij een nieuw op te zetten emigratiestroming. Dit wordt duidelijk in een brief van Lion Cachet, die werd gepubliceerd in *De Standaard* van 27 september 1881. Uit de brief blijkt dat veel mensen geïnteresseerd waren in emigratie. Zo werd Lion Cachet, naar eigen zeggen, overspoeld met brieven met allerlei soorten vragen over een mogelijk vertrek naar de Transvaal. Zijn brief was dan ook één samenvattende reactie om alle geïnteresseerden te beantwoorden. In deze brief raadde hij de geïnteresseerden af om te emigreren naar de Transvaal vanwege de onrustige politieke situatie in het land. Dit is niet verwonderlijk gezien de controversiële vrede, de Conventie van Pretoria, die op dat moment werd getekend door de Transvaal. Dit neemt niet weg dat, door de oproep van Lion Cachet, mensen er vanaf hebben kunnen zien om te emigreren naar de Transvaal.⁸³

De Graaff stelt namelijk dat het uiteindelijk bij dromen over de Transvaal bleef. Dit kwam mede doordat de Afrikaners volgens De Graaff helemaal niet op de Boeren zaten te wachten en ze

⁷⁸ P Huet, 'Ingezonden Stukken', *De Standaard* (Amsterdam, 15 februari 1881) 2.

⁷⁹ Ibidem, 2.

⁸⁰ 'Een waarschuwing', *Algemeen Handelsblad* (Amsterdam, 29 oktober 1881) 3.

⁸¹ 'De aanneming der Transvaalsche conventie', *Algemeen Handelsblad* (Amsterdam, 29 oktober 1898) 3.

⁸² Bossenbroek, *De Boerenoorlog*, 39.

⁸³ Frans Lion Cachet, 'Emigratie naar Transvaal', *De Standaard* (Amsterdam, 27 september 1881) 2.

liever zagen vertrekken.⁸⁴ Bossenbroek beschrijft eveneens dat in 1889 tijdens een bezoek van de Nederlander Willem Leyds, die in dienst was van de Transvaalse regering, aan zijn vaderland het massale Boerenenthousiasme tot weinig concreets had geleid. Economische investeringen liepen spaak omdat Nederlanders liever investeerden in de Nederlandse Oost-Indische koloniën. De risico's in dit gebied waren veel minder groot dan in de onvoorspelbare Boerenrepublieken volgens Bossenbroek. Remieg Aerts, professor politieke geschiedenis aan de Radboud Universiteit Nijmegen, stelt bovendien in zijn in 1997 verschenen boek *De Letterheren. Liberale cultuur in de negentiende eeuw: De Gids* dat Nederlanders Indonesië, en dus niet de Boerenrepublieken in Zuidelijk Afrika, zagen als dé kolonie om in te investeren. De investeerders wilden in Azië snel een fortuin verdienen om daarvan vervolgens in Nederland te kunnen rentenieren.⁸⁵

Volgens Aerts hadden de Nederlanders een hele andere visie in Zuid-Afrika. De pro-Boer beweging wilde namelijk Britse culturele dominantie tegenwerken door een Nederlands alternatief aan te bieden. De in 1896, door de Afrikaner professor Adriaan Moorrees, geschreven *Open brief van enige Hollandse Afrikaners aan hunne broeders in Nederland* toonde dit aan. Moorrees pleitte voor meer culturele uitwisseling tussen Nederland en de Afrikaners. Hij schetste de Engelse culturele dominantie als volgt: 'Voor iedere vijf boeken, die onze Afrikaners kopen en lezen, hebben onze Engelsche medeburgers er minstens vijf maal vijf.' Moorrees was bang dat de Afrikaners Engels gingen spreken. Hij wilde daarom dat Nederlanders de Afrikaners hielpen herinneren dat hun oorsprong Nederlands was, zodat de Afrikaners de 'taal van Willem den Zwijger' zouden blijven spreken.⁸⁶

Dit streven, naar een Nederlands cultureel alternatief voor de Engelsen, heeft dus ook plannen voor emigratie naar de Transvaal in de hand gewerkt. Aerts stelt echter dat deze plannen niet praktisch en ondoordacht waren.⁸⁷ Het is dan ook niet verwonderlijk dat van deze plannen weinig terecht kwam. Bossenbroek stelt namelijk dat Nederlandse immigranten niet de expertise hadden die ze in de Transvaal nodig hadden. In de Transvaal was, vanwege de ontdekking van goudaders, vraag ontstaan naar arbeiders in de mijnindustrie maar Bossenbroek stelt dat Nederlandse bedrijven deze expertise niet bezaten. Hierdoor bleef grootschalige immigratie uit.⁸⁸ Het negatieve emigratieadvies van Lion Cachet was uiteindelijk dan ook een voorbode voor de falende emigratieplannen.

Bossenbroek stelt dat er in Nederland, ondanks het uitblijven van concrete hulp aan de Boeren, nog volop gedroomd werd over de Transvaal. Dit uitte zich in het massale Nederlandse pro-Boer enthousiasme dat ontstond in de Tweede Boerenoorlog. De Graaff ziet dit als een nieuwe spontane opleving van pro-Boer enthousiasme terwijl Bossenbroek stelt dat het pro-Boer enthousiasme nooit was opgehouden.⁸⁹ Ook uit de stelling van Aerts wordt duidelijk dat de Nederlanders de culturele banden met de Boeren wilden behouden. Volgens De Graaff is na de Afrikaner nederlaag tijdens de Tweede Boerenoorlog het grote pro-Boer enthousiasme, nostalgische herinneringen aan een aantal Boerenhelden uitgezonderd, in Nederland voorbij.⁹⁰ Bossenbroek

⁸⁴ De Graaff, 'Onbeantwoorde liefde: Nederlandse betweters en Afrikaner Boeren', 280–281.

⁸⁵ Remieg Aerts, *De letterheren. Liberale cultuur in de negentiende eeuw: het tijdschrift De Gids* (Amsterdam, 1997) 405–406.

⁸⁶ Adriaan Moorrees, *Open brief van eenige Hollandsche Afrikaners aan hun broeders in Nederland: benevens een brief van den consul-generaal der Nederlanden te Kaapstad*, (Kaapstad, 1896) 7–10.

⁸⁷ Aerts, *De letterheren. Liberale cultuur in de negentiende eeuw: het tijdschrift De Gids*, 407.

⁸⁸ Bossenbroek, *De Boerenoorlog*, 95.

⁸⁹ Ibidem, 95; De Graaff, 'Onbeantwoorde liefde: Nederlandse betweters en Afrikaner Boeren', 281–282.

⁹⁰ Ibidem, 283.

beaamt dit ook omdat hij stelt dat het de 'Dutch connection' met het zuiden van Afrika na de Vrede van Vereeniging, het vredesverdrag waarin de Boerenrepublieken opgenomen werden in het Britse rijk, voorbij was.⁹¹

Deze laatste strekking weerlegt Kuitenbrouwer in het in 2011 verschenen artikel *De geografie van de stamverwantschap: op zoek naar Nederlandse plaatsen van herinnering in Zuid-Afrika*. Kuitenbrouwer stelt, net zoals Aerts, dat Nederland het culturele doorgeefluik aan de Boeren was gedurende de Boerenoorlogen, maar volgens hem ging dit proces door na de Tweede Boerenoorlog. Hij stelt vraagtekens bij het dominante idee dat Nederlanders en Afrikaners zich na de oorlog van elkaar zouden hebben vervreemd. Kuitenbrouwer baseert zijn ideeën op drie herinneringsplaatsen of *lieux de mémoires*, het bekende begrip afkomstig van de Franse historicus Pierre Nora, die door Nederlanders in Zuid-Afrika geplaatst zijn. Volgens Kuitenbrouwer hadden de Nederlandse initiatieven, om deze plaatsen op te zetten, als doel om de Afrikaner identiteit te versterken. De herinneringen dienden als culturele ammunitie tegen de Britse politieke en culturele dominantie. Kuitenbrouwer ziet deze initiatieven dan ook als een vorm van cultureel imperialisme zodat Nederland toch nog invloed kon uitoefenen in Zuid-Afrika, zelfs na de val van de Boerenrepublieken.⁹²

Concluderend kan er gesteld worden dat de Eerste Boerenoorlog een enorme verandering in het Nederlandse beeld van de Boeren betekende. Zo werkten beschuldigingen van slavernij, die de Boeren voorheen in een kwaad daglicht stelden, niet meer negatief door op het imago van de Boeren. De Graaff stelt dat dit ineens gebeurde maar in dit hoofdstuk is duidelijk geworden dat dit kwam door pro-Boer propaganda. Deze propaganda was geïnitieerd door professor Harting en kende zijn weerslag bij verschillende politieke stromingen zoals de katholieken, protestanten en liberalen. Harting beschreef de Britse annexatie van Transvaal als onrechtvaardig en deze retoriek was terug te zien in de kranten van deze politieke groeperingen.

De pro-Boer propaganda kenmerkte zich tevens door zijn neutrale karakter. De neutraliteit werd gehanteerd omdat de pro-Boer activisten zich bewust waren van de precaire positie waar de Nederlandse staat zich in bevond. Dit beeld is echter niet helemaal terecht: uit de krantenberichten is duidelijk geworden dat er ook een aantal radicale ideeën in Nederland rondgingen om een Nederlands vrijkorps op te richten. Deze ideeën werden echter afgekeurd door diezelfde kranten en zijn nooit gerealiseerd. Dit is wellicht te verklaren door de relatief korte duur van de Eerste Boerenoorlog. Bij de veel langer durende Tweede Boerenoorlog streed immers wel een Nederlands vrijwilligerskorps mee. Ook de Nederlandse regering hield zich afzijdig in de Boerenzaak omdat de overheid de politieke relaties met de Britten niet wilde schaadden om de waardevolle bezittingen in de Oost niet in gevaar te brengen.

De sympathie voor de Transvalers bleef niet beperkt tot de landsgrenzen. Zo werden er in de Verenigde Staten, door de Nederlandse minderheid daar, initiatieven gestart om de president op de hoogte te stellen van de strijd van de Afrikaners in Transvaal. Ook vanuit Frankrijk ging de steun uit naar de Boeren omdat zij deels afstamden van de Hugenoten. Deze twee steunbetuigingen zijn, net zoals de Nederlandse, logisch te verklaren omdat men een band met de Boeren voelde. Ook in Engeland was er echter tegenspraak tegen de Britse militaire acties in Transvaal. Tegelijkertijd waren er natuurlijk ook Engelse media die de Boeren negatief beschreven.

⁹¹ Bossenbroek, *De Boerenoorlog*, p. 564.

⁹² Vincent Kuitenbrouwer, 'De geografie van de stamverwantschap: op zoek naar Nederlandse plaatsen van herinnering in Zuid-Afrika', *Tijdschrift voor Geschiedenis*, 124 (2011) 334–349 (335–337, 349).

De pro-Boer propaganda van de NZAV had als doel om de Nederlanders een ander informatieperspectief te bieden op de situatie in Zuid-Afrika en de Transvaal in het bijzonder. Door het opgekomen pro-Boer enthousiasme in Nederland kan gesteld worden dat de NZAV haar doel bereikt had. Het doel lijkt zelfs overstegen te zijn door de buitenlandse aandacht die de argumenten van de Nederlandse pro-Boer activisten kregen. Ze wisten namelijk zelfs een discussie op gang te brengen in Engeland, de vijand van de Transvaler Boeren. Het was de NZAV eveneens gelukt, op een paar radicale ideeën na, om het neutrale karakter van de pro-Boer propaganda te handhaven.

Historici zijn echter minder eenduidig over de doelen van de NZAV op de lange termijn. Zo beschrijft Bossenbroek dat het pro-Boer enthousiasme niet tot concrete voordelen voor Nederland en de Transvaal heeft geleid. De Graaff stelt zelfs dat het enthousiasme langzaam wegviel doordat de Afrikaners helemaal niet op de Nederlanders zaten te wachten. Het pro-Boer enthousiasme, dat zijn oorsprong vond in het manifest van professor Harting, viel dus weg na de Tweede Boerenoorlog volgens beide historici. Kuitenbrouwer stelt daarentegen dat de culturele banden tussen de Afrikaners en de Nederlanders nooit volledig voorbij waren. Volgens hem werkte deze Nederlandse culturele invloed, om een Afrikaner identiteit te bestendigen, in de twintigste eeuw nog door.

Dit hoofdstuk heeft niet als doel om stelling te nemen in deze historiografische discussie, gezien de focus op de Nederlandse pro-Boer uitingen in de pers in 1881. Uit het daaruit voortgekomen krantenonderzoek is duidelijk geworden dat de pers de cruciale factor was in de totstandkoming van het Nederlandse pro-Boer enthousiasme en dus ook de latere culturele invloed die Nederland op de Afrikaners heeft gehad. Het initiatief dat professor Harting nam, met zijn adres aan de Engelse natie als protest tegen de annexatie van Transvaal, werd namelijk gepubliceerd in de pers en verspreid door diezelfde pers. Dit initiatief was dan ook de reden waardoor Nederlanders interesse kregen in de Eerste Boerenoorlog. In het eerste hoofdstuk is immers duidelijk geworden dat andere bijzondere gebeurtenissen in de geschiedenis van de Afrikaners, zoals de Grote Trek en de Britse annexatie van de Transvaal, niet hebben geleid tot pro-Boer enthousiasme in Nederland. Zelfs de in het vorige hoofdstuk aangehaalde werken van Merensky, Stuart, Van Rees en Tromp hebben vóór de Eerste Boerenoorlog niet geleid tot een vergrote interesse in de Afrikaners. Pas nadat de Nederlandse pers begon te schrijven over de strijd der Transvalers ontstonden in Nederland allerlei maatschappelijke initiatieven om de Boeren te helpen. De enthousiaste pro-Boer berichtgeving in de Nederlandse pers gaf hierin dan ook de doorslag. De verbinding tussen Nederlanders en Afrikaners of de *'Dutch connection'*, die volgens Bossenbroek eindigt na de Tweede Boerenoorlog, ontstond dan ook dankzij de massale verslaglegging van de Eerste Boerenoorlog dóór de Nederlandse pers.

4. Conclusie

De hoofdvraag van dit bachelorwerkstuk luidt als volgt: In hoeverre heeft de Eerste Boerenoorlog een omslag in de Nederlandse opvatting van de Afrikaners veroorzaakt in contemporaine Nederlandse kranten en andere geschreven werken van belanghebbenden, vergeleken met de periode vóór de oorlog? Het is duidelijk geworden dat de omslag in de Nederlandse opvatting van de Afrikaners enorm was. In de periode vóór de oorlog was een grote groep Nederlanders zich onbewust van de Boeren. De Nederlanders die dat wel waren hadden grotendeels een negatieve opvatting over de Boeren, mede dankzij slavernijbeschuldigingen.

Uit de persberichten, geschreven in 1881 tijdens en na de Eerste Boerenoorlog, lijkt dit beeld compleet om te slaan. Vanaf toen was er sprake van een grote groep Nederlanders die zich bewust waren van de Afrikaners. De Nederlanders zagen ze volgens Bossenbroek als de nieuwe Geuzen die stredden voor hun onafhankelijkheid en hier reageerden de Nederlanders enthousiast op. De steun kwam van allerlei lagen uit de Nederlandse samenleving: liberalen, (orthodox-)protestanten, maar ook rooms-katholieken stonden achter de Boeren. De slavernijbeschuldigingen werden de Boeren niet meer kwalijk genomen. Enkele Nederlanders dachten er zelfs over na om mee te strijden met de Boeren, maar het grootste deel van het pro-Boer enthousiasme kenmerkte zich, mede door de stellingname van de Nederlandse regering, door neutraliteit.

De omslag en de opkomst van het pro-Boer enthousiasme is echter niet aan de oorlog zelf te danken maar aan de inbreng van de pers. Vergelijkbare gebeurtenissen als de Grote Trek, waarbij de Boeren ook veel gevochten hadden, of de Britse annexatie, die vanuit contemporair Nederlands oogpunt onrechtmatig was, trokken namelijk weinig tot geen Nederlandse aandacht. Het initiatief van professor Harting, dat verspreid werd door de Nederlandse pers, gaf de doorslag in deze omslag. Pro-Boer enthousiastelingen reageerden massaal op zijn protest aan de Engelse natie en hij werd de leidende figuur van de pro-Boer beweging.

Deze hernieuwde waardering had gevolgen voor de manier waarop Afrikaners en Nederlanders met elkaar omgingen. Zo stellen historici dat er een culturele band ontstond tussen Afrikaners en Nederlanders. Bossenbroek noemt deze band de *'Dutch connection'* en hij concludeert dat deze connectie, tussen Nederland en Zuid-Afrika, na de Tweede Boerenoorlog voorbij was. Uit deze scriptie is duidelijk geworden dat het optreden van de Nederlandse pers, tijdens en na de Eerste Boerenoorlog, heeft gezorgd voor het ontstaan van een *'Dutch connection'* tussen Nederlander en Afrikaner.

De mogelijkheden voor toekomstig onderzoek zijn talrijk. Het krantenonderzoek richtte zich vooral op de landelijke kranten in 1881. Wellicht bieden regionale kranten, of dezelfde onderzochte kranten in een ander jaartal, nieuwe inzichten. Daarnaast werd in deze scriptie vooral gekeken naar de Boeren in Transvaal. De andere Boerenrepubliek, de Oranje-Vrijstaat, is amper aan bod gekomen. Een krantenonderzoek gericht op deze staat biedt wellicht nieuwe interessante inzichten.

De scriptie richtte zich bovendien op de Nederlandse perceptie van de Afrikaners maar hoe dachten Afrikaners over Nederlanders? Het pro-Boer enthousiasme hield immers in dat Nederlanders meer in contact kwamen met de Afrikaners. Zaten zij wel op dit hernieuwde contact te wachten? Aan de hand van een bronnenonderzoek, van bronnen geschreven door Afrikaner auteurs, kan wellicht antwoord worden gegeven op deze kwestie. De Graaff stelt namelijk dat er, onder de Afrikaners, sprake was van Hollanderhaat.⁹³

⁹³ De Graaff, 'Onbeantwoorde liefde: Nederlandse betweters en Afrikaner Boeren', 278.

Vlaamse auteurs of kranten hebben wellicht ook over de Boerenoorlogen geschreven. Sommige Boeren stamden immers van Vlamingen af en de Vlamingen bevonden zich eind negentiende eeuw in een vergelijkbare situatie als de Boeren. De Boeren hadden te kampen met Britse overheersing terwijl Vlaamse nationalisten streed tegen de dominante positie van Franstaligen in België. Hierdoor zijn er wellicht onderling verbanden te trekken om te onderzoeken of er ook sprake was van een '*Flemish connection*' tussen Vlaanderen en Zuid-Afrika.

Een laatste onderzoeksmogelijkheid is de discussie over de gevolgen van het ontstane pro-Boer enthousiasme in Nederland. Er is aangegeven dat Kuitenbrouwer stelt dat de hierdoor ontstane culturele band tussen Nederland en Zuid-Afrika in de twintigste eeuw doorging terwijl Bossenbroek en De Graaff beweren van niet. Deze discussie is recent ontstaan en er is verder onderzoek nodig om hierop een antwoord te kunnen geven.

5. Bibliografie

Primaire Bronnen:

- 'Amsterdam, Vrijdag 21 januari', *Algemeen Handelsblad* (Amsterdam, 22 januari 1881) 1–3.
- 'Binnenland', *De Tijd* (Amsterdam, 20 januari 1881) 2.
- 'De aanneming der Transvaalsche conventie', *Algemeen Handelsblad* (Amsterdam, 29 oktober 1898) 3.
- 'De Times over de conventie met de Boeren', *De Tijd* (Amsterdam, 28 oktober 1881) 1.
- 'De Transvaal en de Nederlandsche regeering', *De Tijd* (Amsterdam, 7 maart 881) 5.
- 'De Transvaal-Beweging', *De Tijd* (Amsterdam, 28 februari 1881) 5.
- 'De Transvaalsche Boeren in hun verzet tegen Engeland', *De Standaard* (Amsterdam, 29 januari 1881) 1.
- 'Een Engelsch blad over de Transvaalsche Boeren', *Algemeen Handelsblad* (Amsterdam, 8 maart 1881) 3.
- 'Een waarschuwing', *Algemeen Handelsblad* (Amsterdam, 29 oktober 1881) 3.
- Huet, P, 'Ingezonden stukken', *De Standaard* (Amsterdam, 15 februari 1881) 2.
- 'Kapitein Verney', *De Standaard* (Amsterdam, 4 april 1881) 1.
- Lion Cachet, Frans, 'Emigratie naar Transvaal', *De Standaard* (Amsterdam, 27 september 1881) 2.
- Merensky, Alexander, *De Transvaal-Republiek en de Hollandsche Boeren* (Amsterdam, 1876) 1-82.
- Moorrees, Adriaan, *Open brief van eenige Hollandsche Afrikaners aan hun broeders in Nederland: benevens een brief van den consul-generaal der Nederlanden te Kaapstad*, (Kaapstad, 1896) 1-14.
- 'Nederlanders en Transvalers', *De Tijd* (Amsterdam, 3 februari 1881) 1.
- Van Rees, Willem, *Naar de Transvaal* (Amsterdam, 1876) 1-42.
- Schmüll, D.H., 'Neerlands bemiddeling in zake Transvaal', *Algemeen Handelsblad* (Amsterdam, 21 januari 1881) 3.
- 'Sympathie in Amerika voor de Transvaal', *Algemeen Handelsblad* (Amsterdam, 25 februari 1881) 3–4.
- 'Transvaal', *Algemeen Handelsblad* (Amsterdam, 23 maart 1881) 3.
- 'Transvaal', *De Standaard* (Amsterdam, 17 maart 1881) 1.
- 'Transvaal', *Algemeen Handelsblad* (Amsterdam, 17 september 1881) 3.
- 'Transvaal-Meeting', *Algemeen Handelsblad* (Amsterdam, 7 maart 1881) 3.
- Tromp, Theodoor, *Herinneringen uit Zuid-Afrika ten tijde der annexatie van de Transvaal* (Leiden, 1879) 1-379.
- Veth, P.J., *Onze Transvaalsche broeders* (Amsterdam, 1881) 1-85.

Secundaire literatuur:

- Aerts, Remieg, *De letterheren. Liberale cultuur in de negentiende eeuw: het tijdschrift De Gids* (Amsterdam, 1997) 399-409.
- Berry, Bruce, 'Transvaal (South Africa): Zuid Afrikaansche Republiek', *CRWFlags*, 1999 <<http://www.crwflags.com/fotw/images/z/za-trans.gif>> [geraadpleegd op 14 april 2016]
- Bossenbroek, Martin, *De Boerenoorlog* (Amsterdam, 2012) 1-615.
- De Graaff, Bart, 'Onbeantwoorde liefde: Nederlandse betweters en Afrikaner Boeren', *Groniek: Historisch Tijdschrift* (2015) 277–288.
- de Klerk, Pieter, 'Afrikaners en Nederlanders: stamverwante?', *Koers*, 63 (1998) 295–312.
- de Klerk, Pieter, 'Die stigting van die Kaapkolonie in die Nederlandse geskiedskrywing', *Historia*, 54 (2009) 178–196.
- Kuitenbrouwer, Vincent, 'De geografie van de stamverwantschap: op zoek naar Nederlandse plaatsen van herinnering in Zuid-Afrika', *Tijdschrift voor Geschiedenis*, 124 (2011) 334–349.
- Kuitenbrouwer, Vincent, *War of words. Dutch Pro-Boer Propaganda and the South African War (1899-1902)* (Amsterdam, 2010) 1-322.
- Laband, John, *The Transvaal Rebellion: The First Boer War, 1880-1881*. (New York, 2005) 1-253.
- Labuschagne, Casper, *Beyers naudé en het verzet tegen de apartheid. Achtergrondinformatie van een medestrijder van het eerste uur* (Groningen, 2011)
- Schutte, Gerrit, *De Boerenoorlog na honderd jaar: Opstellen over het veranderende beeld van de Anglo-Boerenoorlog (1899-1902)* (Amsterdam, 1997) 1-25.
- Schutte, Gerrit, *Nederland en de Afrikaners: adhesie en aversie* (Franeker, 1986) 1-248.